

HARRY VAN KRUININGEN

(1906-1996)

Op zoek naar waarheid
en schoonheid

OEUVRECATALOGUS VAN EEN VEELZIJDIG KUNSTENAAR

ANNEMIEKE JURGENS

Met medewerking van Martijn Breuning, Rudolf Dekker,
Jos van Dijk, Uka Dijkstra, Albertine Ellis-Adam,
Maarten Frankenhuis, Klaartje Groot, Annemieke Jurgens,
Els Kloek, Fransje Kuyvenhoven, Selma Leydesdorff,
Machteld Löwensteyn, Henk Nellen, Olivier Nieuwenhuyse,
Tom Rooduijn, Marijn Schapelhouman, Robert Scheller,
Dorien Tamis, Lieske Tibbe, Wouter Welling,
Claartje Wesselink, Wanda Zevenboom.

Eindredactie Annemieke Jurgens en Marieke Kramer

Deze oeuvrecatalogus kwam tot stand door bijdragen van:

Donaties via Voordekunst.nl

Gravin van Bylandt Stichting
InfoManagement
Stichting Harry van Kruiningen

ISBN 978-94-6301-122-8

Uitgeverij Eburon
info@eburon.nl
www.eburon.nl

Afbeelding op omslag: *Perforatum VIII* (1976-1986)
Ets met reliëf en aquatint, 39,5 x 32 cm. (Cat. 717).

Afbeelding binnenzijde: *Aanbidding van Re-Hor-Achte leeft* (1954)
Kleurenlitho, 21 x 15, 6 cm. (Cat. 237).

Afbeelding achterflap: *Mars* (1952)
Kleurenlitho, 64 x 47,6 cm. (Cat. 212).

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag
Grafisch ontwerp: Textcetera, Den Haag

© 2018. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

INHOUD

HOOFDSTUK 1	
Het veelzijdige oeuvre van Harry van Kruijningen	11
HOOFDSTUK 2	
Schilderkunst en politiek (1928-1945)	19
De dood en het scheepje <i>Jos van Dijk</i>	28
Beschermer der wereldbeschaving <i>Jos van Dijk</i>	30
Gifgas <i>Jos van Dijk</i>	32
Landschappen en boerderijen <i>Annemieke Jurgens</i>	34
Een vrolijke kermis? <i>Lieske Tibbe</i>	40
Verwarring over Stilleven met paardenschedel <i>Annemieke Jurgens</i>	46
Aquarium <i>Claartje Wesselink</i>	52
Drie kinderboeken <i>Annemieke Jurgens</i>	56
HOOFDSTUK 3	
Vrij Beelden (1946-1956)	63
Vierentwintig kleurenlithografieën <i>Dorien Tamis</i>	72
De Haeckel van de verbeelding <i>Dorien Tamis</i>	76
Vier jeugdboeken <i>Annemieke Jurgens</i>	80
Harry van Kruijningen bij Le Canard <i>Tom Rooduijn</i>	88
De dieren en de mensen <i>Selma Leydesdorff</i>	92

HOOFDSTUK 4

Etsen in zwart-wit en in kleur (1957-1975)	97
De opstand van het grauw <i>Rudolf Dekker</i>	116
De staart als billboard <i>Maarten Th. Frankenhuis</i>	120
Zandzuiger Vrouwenpolder <i>Fransje Kuyvenhoven</i>	124
Gilgamesj: mens en mythe <i>Wouter Welling</i>	130
Gilgamesj: mens en natuur <i>Wouter Welling</i>	134
De Wildemannen <i>Olivier Nieuwenhuys</i>	136
Tekens aan de wand: drie mozaïeken <i>Henk Nellen</i>	140
De zwarte tampon, educatieve film over de grafische kunst <i>Annemieke Jurgens</i>	146
Schoolprenten <i>Annemieke Jurgens</i>	148
Leven en willekeur in Amsterdam <i>Robert Scheller</i>	150
Het droevige lot van Aagje Jans <i>Els Kloek</i>	164
Een zwarte vlek in de annalen van Amsterdam <i>Marijn Schapelhouman</i>	170
Multatuli als inspirator <i>Klaartje Groot</i>	174
Een dikzak en profil of de explosie van de profiteur <i>Klaartje Groot</i>	176
Harry van Kruiningen en Edgar Allan Poe <i>Marijn Schapelhouman</i>	180
De verbanning van een brillleslijper: een ets over Spinoza <i>Henk Nellen</i>	184
De Leprozenoptocht <i>Martijn Breuning en Henny Fokkema- van den Heuvel</i>	190

HOOFDSTUK 5

De natuur onder de microscoop (1976-1986) 197

Blauwvier Aphanizomenon aan de waslijn
Wanda Zevenboom 206

Ove vivum ex ovo
Albertine Ellis-Adam 210

Herinnering aan een bevlogen kunstenaar
Uka Dijkstra 216

Eros in geslachtelijke gedaanten. Een vertelling over associatieve morfologie
Machteld Löwensteyn 222

Verbazing over arbeidsverdeling bij Volvox
Wanda Zevenboom 226

HOOFDSTUK 6

Weer achter de schildersezal (1987-1996) 231

Twee vreemde figuren
Annemieke Jurgens 234

Oeuvrelijst 241

Noten 381

Bronnen per artikel 387

Bibliografie 391

BIJLAGE 1

Biografie van Harry van Kruiningen in jaartallen 397

BIJLAGE 2

The life and work of Harry van Kruiningen 405

De auteurs 411

Dankwoord 417

Donateurs 419

1. *Zelfportret* (1984) Olieverf op doek, 40 x 30,5 cm (Cat. 894).

HET VEELZIJDIGE OEUVRE VAN HARRY VAN KRUININGEN

De schilderijen

Zijn leven lang heeft Harry van Kruiningen gestreden om onafhankelijk kunstenaar te zijn. Hij werd daarin gesteund door zijn vrouw Rie Lieuwen. De economische omstandigheden, de crisis, de oorlog en de wederopbouw, maakten het hem niet gemakkelijk om als kunstenaar in zijn levensonderhoud te voorzien.

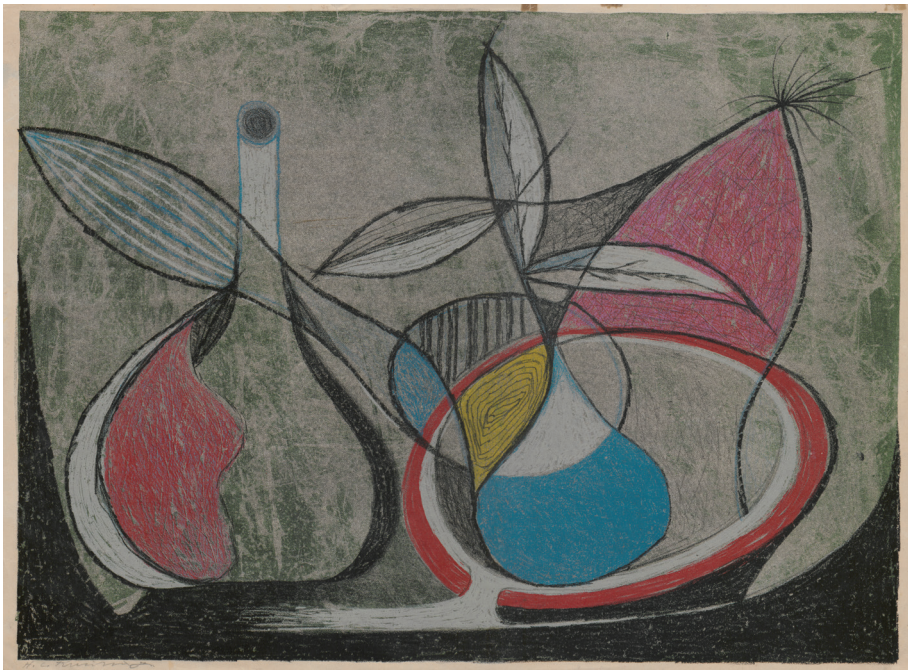
Als schilder was Harry van Kruiningen autodidact. Hij was zeer ambitieus en wilde graag horen bij de schilders van naam en faam onder zijn tijdgenoten. Hij schilderde met zijn tong tussen z'n tanden, zoals hij zelf zei, om te bewijzen dat hij het kon, ook zonder academische opleiding.¹ Hij begon met realistische schilderijen, voornamelijk stillevens (afb. 2) en landschappen. In de jaren dertig kreeg hij naast kritiek ook lof voor zijn schilderijen en werd hij als 'aanstormend talent' geroemd. De oorlog gooide echter roet in het eten. Tijdgenoten als Raoul Hynckes (1893-1973), Carel Willink (1900-1983) en Dick Ket (1902-1940) zijn beroemd geworden in de genres waarin Van Kruiningen zich voor de oorlog ook begaf: het nieuwe realisme, de nieuwe zakelijkheid en het magisch realisme. Als schilder bevond Van Kruiningen zich voornamelijk in het gezelschap van zijn Amsterdamse vrienden en generatiegenoten Willy Boers (1905-1978), Chris Beekman (1887-1964), Peter Alma (1886-1969), Frieda Hunziker (1908-1966) en Ger Gerrits (1893-1965).²

In de jaren vijftig liet Van Kruiningen zich meevoeren op de golven van vernieuwing in de kunst. Hij beseftte dat het realisme verleden tijd was. De overtuiging dat de zichtbare werkelijkheid geen rol meer speelde, dat kunst gevoeld en ondergaan moest worden, deelde hij met zijn kunstenaarsvrienden Willy Boers en Wim Kersten.³ Hun werk kenmerkte zich door abstracte vormen, heldere kleuren en dikke lagen verf. Samen met Boers en Gerrits richtte hij de kunstenaarsvereniging 12 Schilders op, die later overging in Vrij Beelden. In Vrij Beelden verenigden zich de schilders van alle non-figuratieve richtingen met het doel gezamenlijk te exposeren en de nieuwe kunst uit te dragen. Die verschillende richtingen gingen voort op de ontwikkelingen in het voor- en naoorlogse Frankrijk (impressionisme, kubisme, surrealisme) en Duitsland (expressionisme).

2. *Stilven met fruit* (1928) Olieverf op doek, 26,5 x 36,5 cm (Cat. 007).

3. *Stilven met fruit en karaf* (1948?) Kleurenlitho, 44,3 x 60,5 cm (Cat. 125).

Van Kruiningen en zijn vrienden werden in aandacht overvleugeld door een jongere generatie schilders, de kunstenaars van de Experimentele Groep, later verenigd met een aantal buitenlandse schilders in Cobra (1948-1951). De belangrijkste vertegenwoordigers van Cobra in Nederland waren Constant Nieuwenhuis (1920-2005), Karel Appel (1921-2006), Corneille (1922-2010), Eugène Brands (1913-2002) en Anton Rooskens (1906-1976). Zij, en de dichter/schilder Lucebert (1924-1994), speelden de 'tumultueuze' hoofdrol in de naoorlogse kunst. Zij wilden de oude stromingen helemaal loslaten en echt nieuwe kunst maken.⁴ Het was niet zo dat de groepen niet mêleerden. De kunstenaars van de Experimentelen en Vrij Beelden waren niet zo strikt in hun onderscheidingsdrift. Zowel de namen als de samenstelling van de groepen wisselden nogal eens. Dat bleek bijvoorbeeld in 1947, toen schilders uit Vrij Beelden optraden onder de naam *De Experimentelen in de Haagsche Kunstkring*. Aan een tentoonstelling van De Keerkring in Fodor, in 1949, deden zowel kunstenaars uit Cobra als uit Vrij Beelden mee: Appel, Constant, Corneille, Rooskens, Boers, Gerrits en Neumann, naast een aantal realisten onder wie Van Heel, Nieuwenhuis en Weiniger. De gemeenschappelijke noemer was de Vakgroep Schilders van de Federatie.⁵ Zowel de kunstenaars van Vrij Beelden als Cobra exposeerden in de nieuwe Galerie Le Canard, een uniek, vrij podium waar het barstte van de activiteiten en jonge talenten en waar de dichters van de Vijftigers hun poëzie voordroegen. Uiteindelijk kwamen alle kunstenaars uit de non-figuratieve kunst samen met architecten en vormgevers in de Liga Nieuw Beelden (1955-1969).

De grafiek

Velen kennen Van Kruiningen vooral als graficus, in het bijzonder als etser. Hij is zijn loopbaan als graficus echter begonnen als lithograaf. In het lijnenspel van zijn vroege litho's zien we al snel de fantasie de overhand nemen (zie afb. 3). Zijn eerste serie *Vierentwintig lithografieën* (1947) was direct een groot succes. De poëtische, surrealistische beelden, dikwijls in pasteltinten, zijn decoratief en romantisch. Zijn onnavolgbare lithodruktechniek, gebaseerd op Alois Senefelder (1771-1834), had hij zelf bedacht. Voor iedere kleur gebruikte hij een nieuwe steen. Omdat het drukken van litho's te zwaar werd, stapte hij in 1957 over op etsen. Het basismateriaal, een koperen of zinken plaat, is veel lichter.

Ook als graficus was Harry van Kruiningen autodidact. Hij experimenteerde graag met nieuwe technieken en vormen, zoals in de etsen *Perforatum* (1970-1980) waarvoor hij de etsplaat doorboorde met gaten. Hij schreef ook een leerboek over de grafische kunst dat in het kunstonderwijs werd gebruikt, ook door hem zelf toen hij van 1958 tot 1971 als docent Grafische Kunsten aan de Academie voor Beeldende Kunsten te Arnhem verbonden was.

Een belangrijke plaats in zijn oeuvre wordt ingenomen door de series *Het ontstaan van het leven* (1976-77) en *Het ontstaan van de seksualiteit* (1980). Ze zijn het resultaat van microscopisch onderzoek op het Hugo de Vrieslaboratorium van de Universiteit van Amsterdam. Maandenlang zat hij te turen door de microscoop en maakte hij dia's van de microscoopbeelden die hij vervolgens naar zijn eigen ideeën interpreteerde en vorm gaf in etsen. In 1986 maakt hij nog de serie *Volvox*, als laatste. In de series over algen werkte hij met abstracte, organische vormen in kleur.⁶ Daarna ging hij als grafisch kunstenaar 'met pensioen'; de laatste tien jaar schilderde hij alleen nog.

In zijn grafisch werk was Van Kruiningen uniek, zowel wat betreft stijl en techniek als thematiek. Hij ontwikkelde zijn eigen stijl die door kunsthistorica Willemijn Stokvis 'abstracte figuratie' werd genoemd.⁷ Hiermee wordt bedoeld dat de beelden herkenbaar waren, maar teruggebracht werden tot de essentie. Lange lijnen, vreemde figuren met grote handen, emoties uitgebeeld in misvormde gezichten, uitgevoerd in alle tinten zwart en grijs. Deze stijl gebruikte hij in de jaren zeventig in zijn grote etsen series *Leven en willekeur*, *Multatuli* en *Spinoza*.⁸ Van Kruiningen was een verhalenverteller en beeldde in zijn etsen zijn ideeën uit omtrent de maatschappij: de strijd van de armoedzaaier en underdog tegen de gevestigde orde en van de non-conformist tegen het establishment, en het verzet tegen het noodlot. Hij vond inspiratie in de historie, in mythen en legenden, en in de literatuur, zowel in fictie als non-fictie. Door zijn verbeeldingen werd hij dikwijls gezien als illustrator, een benaming die hij altijd verontwaardigd van de hand wees. Hij was van mening dat de beelden voor zich spraken en zijn ideeën visualiseerden. Hij was schepper van beelden die ontstonden onder invloed van de emoties die hij ondervond bij het lezen van de denkbeelden van de filosoof Spinoza of de Minnebrieven van Multatuli. Zijn etsen zijn daarom hoogstpersoonlijk en niet voor iedere willekeurige beschouwer direct te begrijpen.

Tijdens zijn leven kreeg hij veel erkenning als meester op de etsplaat. Door zijn experimenten wist hij zich steeds te vernieuwen, tot op hoge leeftijd.

Kinderboeken, mozaïeken, films en toegepaste kunst

Harry van Kruiningen is in de eerste plaats vermaard als graficus, daarna als schilder. Wat minder bekend is, is dat hij ook een groot aantal mozaïeken heeft gemaakt en zeven kinderboeken heeft geschreven en geïllustreerd. De drie kinderboeken van vòòr de oorlog waren vooral bedoeld om in de crisisjaren het hoofd boven water te houden. Hij maakte karikaturale tekeningen bij het kinderboek *Mop en Strop* [1930], dat Gerard van het Reve Sr. onder het pseudoniem G. Revers schreef. De volgende twee boeken schreef en illustreerde hij zelf: *De avonturen van Jonkheer Stribbel* (1931) en *De Apen van mijnheer Pimpermeijer* [1932].

Ook na de oorlog maakte hij enkele kinderboeken: *De tovertuin van Eekje Hoorn* (1947), *Eekje Hoorn overwint* (1948), beide door hem zelf geïllustreerd met tekeningen en litho's, uitgegeven door Pegasus, en *Immeke, de wonderlijke avonturen van een honingbij* (1949). In 1953 verscheen zijn laatste jeugdboek over kunst. Deze boeken hadden naast verstrooiing ook een educatief doel.

Naast een aantal driedimensionale mozaïekbeelden, koppen en maskers (afb. 4) en twee bijna levensgrote beelden (afb. 5 en 6), maakte hij een monumentaal mozaïek op twee wanden van de ingang van het voormalige Cartesius Lyceum in Amsterdam (1960) en in de hal van Het Breed (1982), een appartementen-complex in Amsterdam-Noord waar hij van 1979 tot 1988 woonde.

Harry van Kruiningen heeft zich met vele kunstvormen beziggehouden. Enerzijds kwam die veelzijdige belangstelling voort uit economische noodzaak. Daarom maakte hij in de jaren vijftig kleurige sjaals door litho's op zijde te drukken en gordijnen en wandkleden met litho's op katoen of linnen. Dikwijls werd toen door de recensenten al de vraag gesteld of dit nog kunst was.⁹ De zijden sjaals werden echter als modeartikel grif verkocht. Of de keramiekborden die hij ook vervaardigde net zo gemakkelijk van de hand gingen, is niet bekend. Anderzijds kwam die interesse voort uit zijn grenzeloze nieuwsgierigheid. Het experimenteren zat hem in het bloed. Samen met zijn zoon Ulco, die een opleiding volgde tot cineast en fotograaf, maakte hij twee films waarvoor hij zelf de scenario's schreef: *De zwarte tampon* (1961) en *Rembrandt als etser* (1963). De films gingen over de grafische kunsten, het vakgebied waarop hij heer en meester was.

4. Rood masker (z.j.)
Glasmozaïek en gips
op spaanplaat frame,
25 x 19 x 15 cm (Cat. 675).

Tentoonstellingen, prijzen en onderscheidingen

Van Kruiningen heeft tijdens zijn leven aan meer dan 250 tentoonstellingen deelgenomen. Na zijn dood was werk van hem op elf exposities te zien. De recentste was in de zomer van 2016: *Made in Amsterdam, 100 jaar in 100 kunstwerken*, een expositie in het Amsterdam Museum waar zijn schilderij *Tunnelbouw* (1936) werd getoond. Tot 1970 vonden de tentoonstellingen van zijn kunst voornamelijk plaats in musea, samen met werk van collega's uit de verschillende kunstenaarsverenigingen als De Onafhankelijken (tot 1941) en De Grafische (tot de opheffing in 1972), en een enkele keer solo. Daarna exposeerde hij nog uitsluitend op eenmanstentoonstellingen in galeries.¹⁰

Van Kruiningen heeft voor zijn grafiek verschillende prijzen en onderscheidingen ontvangen, onder andere de Kunstprijs voor de sport, ingesteld door het Prins Bernard Cultuurfonds (1959), en de Prijs der Nederlandse Kunstcritici (*Le prix de la critique* 1962) van *L'Association Internationale des Critiques d'Art* (AICA). In 1964 werd hij benoemd tot erelid van de Academie van Beeldende Kunsten te Florence. Hij werd in 1965 onderscheiden met de zilveren medaille van de Internationale Boek- en Grafiektentoonstelling te Leipzig en in 1978 kreeg hij de Arti medaille van de kunstenaarssociëteit *Arti et Amicitiae*.

5. Mozaïekbeelden, links een man, 6. Rechts een vrouw (1960?) Hoogte 100 cm (Cat. 676 en 677).

Keuzes maken

Harry van Kruiningen heeft op vele momenten in zijn leven voor beslissingen in zijn kunstenaarschap gestaan. Was hij liever schilder gebleven en was de keuze voor graficus louter pragmatisch? In haar scriptie uit 1989 suggereert onderzoekster Susan de Loor dat Van Kruiningen om financiële redenen koos voor grafiek.¹¹ Zelf beweerde hij dat hij uit ideële motieven overstapte op grafiek. Grafiek maakt kunst voor een groter publiek bereikbaar dan schilderkunst. In de jaren vijftig vervaardigde hij bibliothele mappen met litho's die voor een onwaarschijnlijk lage prijs werden verkocht. Ook de prijzen van zijn etsen hield hij laag. Rijk is hij van zijn kunst niet geworden. Dankzij zijn docentschap aan de Academie voor Beeldende Kunsten kon hij zich als vrij kunstenaar handhaven en was hij verzekerd van een klein pensioen. Hij was graficus én schilder, het laatstgenoemde eigenlijk als eerste. De kleur kon hij nooit loslaten, in zijn grafiek zien we het schilderachtige terug en vooral in zijn late schilderijen het grafische element.

SCHILDERKUNST EN POLITIEK (1928-1945)

Realisme en nieuwe zakelijkheid

De aanvang van de schilderscarrière van Harry van Kruiningen dateren we op 1928. In dat jaar had hij zijn eerste expositie in het Stedelijk Museum Amsterdam met de kunstenaarsvereniging De Onafhankelijken. Hij toonde op de voorjaarstentoonstelling een schilderij met een bloemstilleven, een witte cyclamen, en een zelfportret, beide olieverf op doek.¹ Het zelfportret bevindt zich thans in het Stedelijk Museum Schiedam (afb. 7). We zien een serieuze artiest geconcentreerd aan het werk. In zijn rechterhand houdt hij een fijn penseel, terwijl zijn hand zelf steunt op een geleidestok. Hij is bezig aan een plantstilleven, misschien wel het schilderij met de cyclamen. Door de grijze verf rondom zijn hoofd lijkt hij een aura te hebben. Bij bestudering bleek het geen beschadiging te zijn, maar origineel. Het is een schilderij in de trant van het realisme, dat al neigt naar de nieuwe zakelijkheid.

Voordat hij zijn zelfportret schilderde was hij al enkele jaren aan het ‘oefenen’ met realistische schilderijen van landschappen en stillevens.

Van Kruiningen schilderde altijd met olieverf, meestal op doek, soms op paneel. Van zijn werken op papier, tekeningen, aquarellen en pastels, zijn er slechts weinige overgebleven.² Van Kruiningen maakte voordat hij ging schilderen een houtskooltekening op het geprepareerde doek, dikwijls niet meer dan contouren. Het doek voorzag hij eerst van een grijze of okerkleurige ondergrond die hij veertien dagen liet drogen.³ Vervolgens bracht hij de verf uiterst dun aan op de uitgebeelde objecten, de lege ruimte vulde hij op met vlokjes (zie afb. 8). Soms lijken de objecten hierdoor te zweven.

7. *Zelfportret* (1928) Olieverf op doek, 40 x 30,5 cm (Cat. 003).

8. *Stilleven met Martavaan* (1932-33)
Olieverf op doek, 75,6 x 58,5 cm
(Cat. 012).

Hij was trots toen een afbeelding van één van zijn werken werd opgenomen in een boek over de hedendaagse schilderkunst getiteld *Palet* (1931), samengesteld door Paul Citroen. Het schilderij was een figuratief werk voorstellende een Hollands winterlandschap met ijs- en schaatstaferelen, echter met op de achtergrond rokende fabrieksschoorstenen (afb. 9). Het was in 1929 onder de titel *Rijplandschap* tentoongesteld op de voorjaarsexpositie van De Onafhankelijken in het Stedelijk Museum. Door een recensent van het *Maandblad voor Beeldende Kunsten* werd het een goed voorbeeld van de stijl de nieuwe zakelijkheid genoemd.⁴

De publicatie in *Palet*, waarin alle grote namen zoals Carel Willink, Jan Sluyters, Pycke Koch, Bart van der Leek en Charley Toorop waren vertegenwoordigd, was voor Van Kruiningen als jonge schilder een grote eer. Volgens hem heeft die publicatie eraan bijgedragen dat hij werd gevraagd voor tentoonstellingen bij bekende kunsthandels in Amsterdam, zoals Kunstzaal Van Lier in 1934 en Kunsthandel Huinck & Scherjon in 1935. De eerste kunsthandel waar hij exposeerde was Goudstikker, in 1933. Deze expositie, waar hij het doek *Stilleven met paardenschedel* (1933) toonde, vormde het begin van een reeks tentoonstellingen die slechts onderbroken werd door de Tweede Wereldoorlog.

9. *Winter Landschap of Rijplandschap* (1929)
Olieverf op doek
(Cat. 011).

Thema's in de nieuwe zakelijkheid: stilleven, natuur, stad en portret

Harry van Kruiningen koos voor de nieuwe zakelijkheid, mede omdat deze stijl zich goed leende om heel precies te leren schilderen. Hij schilderde veel stillevens met natuurhistorische preparaten, zoals vissen en salamanders op sterk water of schedels van vogels, paarden of andere dieren (afb. 10). Hij combineerde deze preparaten en schedels met objecten tot een stilleven (afb. 12).

Harry van Kruiningen schilderde vele stillevens met groenten; de struikjes lof, de radijsjes en de sla zijn heel precies geschilderd. Echter door het perspectief schuin van boven lijkt het alsof de groenten los komen van de ondergrond.

De natuur werd door de schilders uit de nieuwe zakelijkheid op bijna fotografische wijze in beeld gebracht. Door in te zoomen op de kleine details van een stukje natuur, dicht bij de grond, ontstond het effect van een foto. De grassprietten, de insecten en de bloemen, de salamanders en torren, werden haarscherp afgebeeld. In het schilderij *Hagedissen in een duinpan* (z.j.) zien we kleine diertjes en planten van dichtbij (afb. 11). Van Kruiningen schilderde ook planten in een aquarium. In deze schilderijen speelt het perspectief een grote rol. Dit keer niet van bovenaf, maar recht van voren, kijkend in de diepte.

De schilders uit het interbellum verwerkten dikwijls de stad in hun doeken. Hier zien we fabrieksgebouwen, verkeer en cafés, maar heel gestileerd. Bij Van Kruiningen was Amsterdam onderwerp van zijn stadsgezichten, gecombineerd met techniek of treinen, zoals in *Winter, ijsbaan bij de Gashouders* (1934) en *Tunnelbouw* (1936).

10. *Stilven met schedel en kandelaar* (1932-1938) Olieverf op doek, 24,5 x 30 cm (Cat. 022).

11. *Duinpan met hagedissen*. Maten en verblijfplaats onbekend (Cat. 013).

12. *Stilleven met zwijnschedel* (1932) Olieverf op paneel, 40 x50 cm (Cat. 027).

Het portret, al dan niet vergezeld van kenmerkende attributen van de afgebeelde persoon, was zeer populair. De schilders van de nieuwe zakelijkheid hebben regelmatig zichzelf afgebeeld. Van Kruijning maakte in de jaren dertig tenminste twee zelfportretten, één met een baret en pijp, zittend aan de schildersezels, de beschouwer recht aankijkend (ca. 1934, afb. 13) en een portret *en profil* waarop hij aan het werk is als schilder (ca. 1928, afb. 7). Een typisch schilderij in dit genre portretten is ook de beeltenis van zijn vrouw Rie (1934, afb. 14).

Spotprenten

In dezelfde jaren dat Van Kruijning grote schilderijen vervaardigde in de stijl van de nieuwe zakelijkheid, tekende hij felle politieke satires. De eerste was de tekening in O.I. inkt uit 1928 die hij liet zien op de najaarstentoonstelling van De Onafhankelijken van dat jaar. De tekening werd geplaatst in het communistisch dagblad *De Tribune* van 19 november 1928 en leidde tot een redactioneel artikel over 'Kunstenaars en Klassenstrijd' in dezelfde editie. De auteur

13. *Zelfportret [met pijp]* (1934 tot 1935)
Olieverf op doek, 40 x 30 cm (Cat. 035).

14. *Rie* (1934) Olieverf op doek,
59,5 x 46,5 cm (Cat. 40).

was van mening dat de kunstenaar zich moest aansluiten bij het leger van onderdrukten en strijden voor het proletariaat, “dat de drager van de komende cultuur is!” Kunst moest propaganda zijn voor de klassenstrijd.⁵ Van Kruiningen ondertekende de spotprenten nooit met zijn kunstenaarsnaam, maar gebruikte zijn echte naam, Harry Janssen, of zijn door de communistische partij toegekende pseudoniem Arteek 1. Arteek is een afkorting van Arbeiders Tekenaars, een vereniging waarin een tiental politieke tekenaars verenigd was. In *De Tribune* zijn vele tekeningen te vinden maar de nummers zijn zelden te herleiden naar namen. Ook andere beroepsgroepen waren verenigd: Arcor, de Arbeiders Correspondenten en Arfot, de Arbeiders Fotografen.

Van Harry van Kruiningen zijn tien spotprenten terug te vinden in *De Tribune* (1928, 1930 en 1931). Zijn tekeningen zijn fel, dikwijls gericht tegen de kerk en de sociaaldemocraten. Het zijn karikaturale uitbeeldingen van politieke situaties die Van Kruiningen zelf uitkoos als aanleiding. Dikwijls zien we in de tekeningen elementen terug uit andere, zoals in *Het kapitalistische zwijn en zijn sociaal fascistische handlangers* (1931, afb.15) waarin we ook gebeurtenissen zien uit *De dood en het sloopje* (1928) en *De sociaal fascistische kruidenierswinkel* (1930). In *Onpasselijk* (1931) wordt het dagblad *Het Volk*, van sociaaldemocratische huize, beschuldigd van leugens (afb. 16).